

O OBSTOJU SPOLA

KAJSA EKIS EKMAN (1980) je švedska neodvisna raziskovalka in novinarka ter feministična in delavska aktivistka, odgovorna urednica Parabol Press, kritičarka pri dnevniku *Aftonbladet*, ustanoviteljica delavskega portala *arbetarbloggen.se*, avtorica številnih prispevkov o pravicah žensk, kapitalizmu, gospodarski in okoljski krizi, položaju delavstva in delavskih pravic, razredni neenakosti. Kot feministka nasprotuje ideologiji spola, prostituciji in trgovini z ljudmi. Za svoje delovanje je prejela več nagrad, med drugim Robespierrovo nagrado (2010) in Leninovo nagrado (2020). Poleg odmevne pričujoče knjige, ki je kmalu po izidu izvirnika izšla najprej v španskem prevodu v zbirki Cátedra Univerze v Valenciji in nato v angleškem prevodu pri melbournski založbi Spinifex Press, izpostavljam o njeni knjigi *Skulden – eurokrisen sedd från Aten* (Dolg: evrokriža z vidika Aten, 2014) in *Varat och varan* (ang. izd. pri Spinifex Press: *Being and Being Bought: Prostitution, Surrogacy and the Split Self*, 2013).

KAJSA EKIS EKMAN

O OBSTOJU SPOLA
RAZMISLEK O NOVEM
POGLEDU NA SPOL

PREVEDLA MOJCA DOBNIKAR

SOPHIA

Ljubljana 2025

Kajsa Ekis Ekman, *O obstoju spola: Razmislek o novem pogledu na spol*

Izvirnik: *Om könets existens: tankar om den nya synen på kön*
(Stockholm: Bokförlaget Polaris, 2021)

Slovenski prevod po novejši, angleški izdaji:
On the Meaning of Sex: Thoughts about the New Definition of Woman
(Melbourne: Spinifex Press, 2023)

© Kajsa Ekis Ekman, 2021
prevod: Založba Sophia, 2025
Vse pravice pridržane.

CIP – Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

305
159.922.1

EKIS Ekman, Kajsa

O obstoju spola: razmislek o novem pogledu na spol /
Kajsa Ekis Ekman; prevedla Mojca Dobnikar. – Ljubljana: Sophia, 2025.
– (Naprej! (2012), ISSN 2385-880X)

Prevod dela: On the meaning of sex; izv. stv. nasl.: Om könets existens
ISBN 978-961-7227-15-4
COBISS.SI-ID 265709315

VSEBINA

Uvod I

PRVI DEL: 71 DRUŽBENIH SPOLOV – REVOLUCIJA

- I »Širše pojmovanje človeka« II
- 2 »Transženske so ženske« – in kaj je ženska? 15
- 3 Dečki plezajo po drevju, deklice delajo ogrlice:
vrnitev stereotipov 23
- 4 Lov na družbenospolne značilnosti možganov 31
- 5 Družbeni spol je v očeh tistega, ki opazuje 53
- 6 Leto 2007: moderni red 63
- 7 Leto 2017: oseba, skladna z družbenim spolom 69
- 8 Na pomoč! Sinu je všeč roza! 77
- 9 Nevidna teorija 89

- 10 Zgodovina spola:
teorija enega in teorija dveh spolov 95
- 11 Vrnitev teorije enega spola 103
- 12 Biološki determinizem brez telesa 105
- 13 Kako je feminizem vzljubil družbeni spol III
- 14 Patriarhat vsrka disidentstvo 125

DRUGI DEL: S TABLETKO POSTANEŠ DEKLE,
S TABLETKO POSTANEŠ FANT – IZ 71 SPOLOV
NASTANETA DVA

- 15 Ko države na novo določajo spol 147
- 16 »Zdravniki so vzhičeni ob obetu uporabe
zaviralcev pubertete« 155
- 17 Verjetna posledica je neplodnost, a to je pač cena:
nova doba sterilizacij 167
- 18 Ko država spreobrača homoseksualno usmerjene 177
- 19 Kaj je moški brez penisa? 183
- 20 Prej, hitreje, srečnejše? 187
- 21 Hormonski pridigarji v farmacevtski industriji 195
- 22 Tumblr, trans in travma: pričevanja najstnic 209

23 Mastektomija ali smrt:
izkoriščanje grožnje s samomorom 223

24 Industrija pod pritiskom 247

TRETJI DEL: TEORIJA ENEGA SPOLA

25 Zgodbe transoseb? 253

26 Ženska: nevarna beseda 255

27 Vagina: nevarna beseda 267

28 Stvaritev cisosebe ali kako se zaljubimo
v družbeni spol 273

29 Družbenospolna samoidentifikacija 289

30 Lastna soba 295

31 Neizrekljivo nasilje 307

32 Pravica vsakogar 311

33 Nevidni transmoški 315

34 Odprti ženski, zaprti moški prostori 319

35 »Konec ženskega športa, kot ga poznamo« 328

36 »Začelo se je z ugotovitvijo, da ženske ne obstajajo«:
usodni udarec politiki enakosti 343

37	»Zasluži si brco v jajčnike«	349
38	Spol, rasa, razred ali ...: izjema v intersekciskosti	365
39	Narava/družba: dialektični pogled	379
40	Še o besedi »ženska«	387
	<i>Literatura</i>	393
	<i>Spremna beseda: Mojca Dobnikar, O prividu binarnosti</i>	413

UVOD

Encyclopaedia Britannica pravi, da beseda spol pomeni »skupek lastnosti, glede na katere je pripadnike vrst mogoče razdeliti v skupini – moško in žensko –, ki se reproduktivno dopolnjujeta«. ¹ Spol ni tu nič drugega kot reproduktivna kategorija. Definicija ne pove ničesar o tem, kako naj bi bili moški in ženske videti, kako naj bi se vedli ali kako naj bi čutili – očitno je najpomembnejše to, da obstajata dva spola in da sta skupaj sposobna reprodukcije.

Če pa si pogledate spletno stran švedskega javnega zdravstva iz leta 2019, dobite popolnoma drugačen odgovor. Naslovu »Kaj je spol?« sledi zapis: »Vašega spola ne določata vaše telo ali zapis v vašem potnem listu. Pomembno je, katerega spola se počutite.« ² Na strani z informacijami o menstruaciji najdemo nekaj podobnega:

Za menstruiranje morate imeti maternico, toda če se rodite z maternico, še niste nujno ženska. Le sami se lahko odločite, s katerim spolom se identificirate. ³

1 *Encyclopaedia Britannica*, geslo »sex«.

2 1177, »Könsidentitet och könsuttryck« [švedska nacionalna spletna stran z zdravstvenimi informacijami, »Spolna identiteta in spolni izraz].

3 Allmänna arvsfonden, »Menstruation and trans«, <https://pablodigtallvar.se/>.

Vse več institucij sprejema stališče, da nima spol nič opraviti s telesom, kar postaja v nekaterih zahodnih državah uradna politika. Spol – ali družbeni spol – je postal identiteta, ki živi lastno življenje, nasloviti osebo kot žensko ali moškega na osnovi spolovil pa je zdaj jasen *faux pas* – ničesar ne smemo domnevati, ne da bi vprašali, kajti spola na zunaj ni mogoče videti. Po ameriški reviji *Teen Vogue* niti močno poraščena brada ne more biti dokaz, da je nekdo moški.⁴ Nekateri odbori, organizacije in male šole priporočajo, naj se dan začne s tem, da vsakdo pove svoje najljubše zaimke.⁵ Čeprav je telo nenadoma postalo nepomembno, je še vedno skrajno pomembno, ali se imaš za žensko ali za moškega, in za vsako ceno se moraš izogniti temu, da bi morda koga užalila z uporabo napačnega zaimka, saj velja, da lahko s tem škoduješ njenemu ali njegovemu občutenju jaza.

Prva država na svetu, ki je sprejela zakon o samodoločitvi spola, je bila Argentina, sledile pa so Kanada, Norveška in Danska ter država Viktorija v Avstraliji.⁶ V teh državah je uradni postopek za domnevno spremembo spola preprost, podoben prijavi novega naslova. Podoben predlog obstaja na Švedskem. »Sprememba pravno priznanega spola bi morala biti hiter in preprost postopek, obravnava v okviru zdravstvenih služb pa ne bi smela biti pogoj

- 4 Trésor Prijs, »How my beard affects my gender identity as a trans femme«, *Teen Vogue*, t. 6. 2018.
- 5 Linnea Karlsson, »HBTQ-certifierade förskolor«, diplomatska naloga, Pedagoška fakulteta Univerze v Uppsali, 2016, 23.
- 6 [Kakšno je trenutno stanje na tem področju, je zaradi sprememb v zakonodajah težko ugotoviti. Iz raznih objav v avgustu 2025 je mogoče domnevati, da je julija 2025 samoidentifikacijo brez sodne in/ali medicinske odobritve z zakonodajo omogočalo 23 držav, od tega 13 evropskih in 8 latinskoameriških, ter nekatere pokrajine oziroma zvezne države v Avstraliji, Kanadi in Mehiki. Konkretni predpisi so zelo različni. Samodoločitev tretjega spola je mogoča v sedmih državah in nekaterih zveznih državah v ZDA.]

zanjo,« sta leta 2018 napisali ministrici za socialne zadeve ter za kulturo in demokracijo. Nadaljevali sta, da

bi moral novi zakon predvsem upoštevati, kako se oseba identificira. Le oseba sama lahko ve, kako se identificira.⁷

Predlog sta predstavili kot modernizacijo zakonodaje o družbeno-spolni identiteti. Pravzaprav sta trdili, da sta končno dali na mizo sodoben zakon o družbeno-spolni identiteti, in se opravičili, ker je trajalo tako dolgo. Lotta Vahlne Westerhäll, edina izvajalka raziskave z naslovom »Pravna definicija spola in medicinska nova določitev spola«, je skupaj s tajnico študije v švedski dnevnik *SvD* napisala:

Vsaka oseba mora imeti možnost, da spremeni svoj uradno registrirani spol, če to želi. Prav tako se ji ne sme vsiljevati nobenih zahtev ali pogojev v zvezi z medicinskimi posegi ali oskrbo.⁸

Tako je razmišljala tudi avstralska vlada, ki je leta 2018 predlagala nekaj podobnega. Postopek spremembe spola mora biti

po svoji naravi zgolj administrativen, enostaven, hiter in ne sme povzročiti neprimerne finančne in pravne bremena.

Avstralski predlog je vseboval tudi pobudo, da se iz rojstnega lista odpravi zabeležka o spolu. Spol je torej postal nebitvena podrobnost, medtem ko družbeni spol velja za kar najbolj pomemben. Razlog za takšno spremembo zakona naj bi bila bolečina in trpljenje, ki naj bi ju povzročal zapis o spolu v rojstnem listu;

7 Alice Bah Kuhnke, Annika Strandhäll, »Att byta juridiskt könska bli snabbt och enkelt«, *SvD Debatt*, 18. 5. 2018.

8 Therese Bäckman, Lotta Vahlne Westerhäll, »Ändra juridiskt kön bör bli enklare«, *SvD Debatt*, 9. 4. 2019.

»za ta popravek so ključne izkušnje transoseb, družbenospolno raznolikih in interspolnih oseb«. ⁹

Več športnih organizacij, kot so Mednarodni olimpijski komite, Western States Endurance Run in National College Athletics Association, ¹⁰ je sledilo temu in spremenilo svoja pravila tako, da zdaj kategorije, v kateri oseba tekmuje, ne določa njen *dejanski biološki spol*, temveč spol, s katerim se *identificira*. Včasih ne zahtevajo niti hormonske terapije. Po odločitvi švedske gimnastične zveze leta 2020 lahko na državnem prvenstvu v mladinski gimnastiki športnice in športniki izberejo, ali želijo tekmovati v ženski ali v moški kategoriji, ne glede na pravno priznani spol. ¹¹

Vse več institucij in podjetij sprejema idejo, da spola zdaj ne določa več biologija, temveč samoidentifikacija. Agencija Associated Press je leta 2013 novinarkam in novinarjem priporočila, naj uporabljajo zelene zaimke. ¹² Ameriška National Speech and Debate Association v svojem kodeksu pravi, da je treba biti pri rabi zaimkov pazljiv, da ne uporabimo napačnega. Ne gre za biološki spol ali fizični izgled; vedno je najbolje vprašati in se tako izogniti temu, da bi koga ogrozili:

- 9 Komisija Zahodne Avstralije za zakonodajno reformo, Project 108 Discussion Paper: Review of Western Australian legislation in relation to the recognition of a person's sex, change of sex or intersex status, 2018. [Ureditve so po avstralskih zveznih državah in teritorijih različne; nekatere omogočajo samoidentifikacijo, vse pa priznavajo nebinarno opredelitev spola.]
- 10 [MOK je sprejel nova pravila glede spola novembra 2021: International Olympic Committee, »Framework on Fairness, Inclusion and Non-discrimination on the Basis of Gender Identity and Sex Variations«. – Western States Endurance Run je stomiljski ultramaraton, vsako leto poteka v Sierrri Nevadi v Kaliforniji. – National College Athletics Association je atletsko združenje kolidžev v ZDA.]
- 11 Lisa Edwinsson, »Gymnaster får välja tävlingsklass oavsett kön – upp till och med JSM-nivå«, *DN*, 29. 11. 2020.
- 12 Erin Madigan White, »AP editors' note on Manning«, 22. 8. 2013.

Biološki spol, ki je bil osebi določen ob rojstvu, ne opredeljuje njenega družbenega spola ... V praksi ne domnevajte, da se družbenospolni izraz osebe ujema z njeno rabo zaimkov. Najprej skrbno prisluhnite referenčnim podrobnostim, s katerimi oseba morda sama razkrije svoje zaimke. Če želite s kom navezati stik, lahko rečete: »Uporabljam te in te zaimke. Smem vprašati, katere zaimke uporabljate zase?«¹³

Spodbujanje k rabi želenih zaimkov imamo lahko za vprašanje vljudnosti, toda spremenjene politike pomenijo med drugim to, da moškega, ki je zagrešil nasilne zločine in se pozneje začne identificirati kot ženska, mediji opisujejo kot »žensko«, pa tudi to, da moške, ki se identificirajo kot ženske, premestijo v ženske zapore.

Novo definicijo spola zdaj uporabljajo tudi v zdravstvu, kjer iz pisnih gradiv o porodu in dojenju umikajo omenjanje žensk, kajti »ženske niso več edine osebe, ki lahko rodijo«.¹⁴ Novo definicijo so začele sprejemati tudi številne ženske organizacije. Švedska organizacija Ženske in hendikep se je na primer leta 2016 odločila:

[N]aše združenje je in bo ostalo združenje žensk. Vendar ne bomo izključevale ljudi na osnovi tega, kakšna spolovila imajo ali kateri spol so jim določili ob rojstvu. Če se kdo predstavi kot ženska, potem je ženska. Nihče nima pravice nikomur določati spola, razen oseba sama sebi.¹⁵

Toda za tiste, ki zagovarjajo to novo teorijo, telo še ni postalo nepomembno, tudi če po novi definiciji ne določa več druž-

13 National Speech and Debate Association, »Best practices for pronoun use«.

14 Sam Duncan, »Midwives outraged by move to refer to mothers in labour as 'PERSONS' because calling them women might offend those who identify as men«, *Mail Online*, 23. 11. 2017.

15 Kvinnor och funktionshinder, <http://www.kvinnor-funktionshinder.se/>.

benega spola. Nasprotno, postalo je celo še pomembnejše. Po teoriji družbenospolne identitete je osebo mogoče razdeliti na dvoje – na možgane in telo, na dela, ki popolnoma različno razumeta, katerega spola je oseba. Argument pravi, da so možgani dojeli, telo pa ne – je »napačno telo«, zato ga je treba podvreči volji možganov in ga spremeniti. Tej spremembi so nekoč rekli sprememba spola, pozneje operacija za novo določitev spola, zdaj pa jo poznamo kot operacijo za novo določitev družbenega spola ali na Švedskem kot operacijo za potrditev družbenega spola.

Notranja podmena teh jezikovnih sprememb je, da so možgani pravega spola, telo pa moramo spremeniti, zato da potrdimo spol možganov. V zadnjem desetletju je število mladih ljudi, ki so dobili diagnozo družbenospolna disforija, eksplodiralo – na Švedskem se je povečalo za 2913 odstotkov.¹⁶ V zdravstvu priporočajo, naj se za najboljše možne rezultate obravnava začne pred puberteto, in tako kot številni zdravstveni odbori v zahodnih državah tudi švedski svet za zdravstvo in socialno varstvo pri otrocih, ki niso prepričani, kateremu družbenemu spolu pripadajo, priporoča zaviralce pubertete. Po svetu se je odprlo na tisoče klinik, kjer so otroci lahko deležni zdravstvene obravnave, s katero naj bi postali podobni nasprotnemu spolu, starostne omejitve za novo določitev družbenega spola pa so se znižale v več državah.

Na Švedskem so teorijo družbenospolne identitete priznale in sprejele stranke celotnega političnega spektra. V Veliki Britaniji jo podpirajo konservativna, zelena in laburistična stranka, ven-

16 Socialstyrelsens statistikdatabas, Diagnostiser, Endast specialiserad öppenvård, Antal patienter, F64 Könsidentitetsstörningar, Riket, Ålder 10–19, 2007–2019 [Statistična zbirka podatkov švedskega sveta za zdravstvo in socialno varstvo: Diagnoze, samo specializirana ambulantna oskrba, število bolnikov in bolnic, F64 Motnje spolne identitete, celotna država, starost 10–19, 2007–2019].

dar se zdi, da se to spreminja. Argentinski senat je predlog, naj postane spol vprašanje samoidentifikacije, izglasoval s 55 glasovi, brez glasu proti in z dvema vzdržanima. Za primerjavo – ko je senat pet let pozneje glasoval o legalizaciji umetne prekinitve nosečnosti, je bilo 38 glasov proti in 31 za.¹⁷

Opraviti imamo z novo teorijo spola, ki je v kratkem času postala hegemon in običajna. Zgolj v desetih letih so jo sprejele države, športne organizacije, mediji in mednarodne organizacije na Zahodu. Hkrati poteka o tem komaj kakšna poglobljena razprava. Kaj pravzaprav pomeni teorija družbenospolne identitete? Kakšno ideologijo izraža? Kakšne posledice bo imela? In za koga?

17 »El Senado de Argentina dice 'no' al aborto y deja al país con una ley de 1921«, *El País*, 9. 8. 2018.

PRVI DEL

71 DRUŽBENIH
SPOLOV – REVOLUCIJA

»ŠIRŠE POJMOVANJE ČLOVEKA«

Ko se prvič srečamo s teorijo družbenospolne identitete, v resnici deluje zelo prijetno. Predstavijo nam jo kot naracijo o odpiranju našega uma in razmišljanja onkraj omejujočih norm. Povedo nam, da smo dolgo narobe razumeli, kaj pravzaprav je družbeni spol. Naše zmotno mišljenje je povzročilo toliko trpljenja, toda zdaj smo začeli odpirati oči in dojemati, da to, ali smo moški ali ženske, nima nič opraviti z našimi spolovili, temveč s tem, kako se počutimo.

Spol naj bi bil zdaj fluiden in ne tako nespremenljiv, kot je veljalo prej. In povedo nam, da v resnici obstaja 23 družbenih spolov ali po Facebooku 71. Tako *National Geographic* in *Scientific American* kot švedske socialne službe trdijo, da se družbeni spol nahaja »na spektru«.¹ Lahko si nekje med moškim in žensko, popolnoma zunaj teh kategorij ali kombinacija česarkoli ali vsega hkrati. Vsak posameznik ali posameznica najboljše ve, kako se počuti, in nihče nima pravice nikomur drugemu določati spola ali družbenega spola.

Na površini je to videti kot feministična utopija in nočna mora reakcionarjev – končno razkroj družbenega spola! Katera

1 »Gender Revolution«, *National Geographic*, 19. 12. 2016; Amanda Montañez, »Beyond xx and xy: The Extraordinary Complexity of Sex Determination«, *Scientific American*, 1. 11. 2017.

ženska si ne želi, da bi moški prehodili kak kilometer v njenih čevljih? Ali kot je leta 2015 v predlogu zakona napisala švedska levica, »odmikamo se od sedanjega binarnega modela in širimo pojmovanje človeka«.²

Po mnenju Jaya Stewarta, ustanovitelja organizacije Gendered Intelligence s sedežem v Veliki Britaniji, podjetnika leta 2016, smo na robu družbenospolne revolucije.³ Ta revolucija od vseh nas terja, da odpremo oči in začnemo »ponastavljati miselnost«, terja razumevanje, da ne potrebujemo različnih pravic in zakonov za različne ljudi, kajti »spol ni to, kar smo, ampak to, kar delamo«.

Finska umetniška skupina je svojo razstavo v Helsinkih pojasnila takole:

... izzvani so binarni konstrukti spola, pred nami je novo izzvje in so novi glasovi, ki terjajo pravico do odločanja, kako poteka razprava ... Predvsem gre za razgaljanje raznih oblik zatiranja ter vključevanja in izključevanja.⁴

Zdi se, kot da bi bil tu uporabljeni jezik prevzet naravnost iz gradiv ženskega gibanja – »izziv«, »terjati pravico«, »novo izzvje«, »razgaliti zatiranje«. Prispevek »The Gender Revolution« v *National Geographicu* pravi: »... osvobojena binarnosti dečka in deklice je družbenospolna identiteta spremenljiva krajina.« *Prispevek spremljata* podoba osebe na poti v operacijsko dvorano in citat: »Nihče mi ne more preprečiti, da ne bi bila, kar sem.« Na naslovnici je devetleten otrok z roza lasmi, v roza oblačilih

2 Jonas Sjöstedt idr., Vänsterpartiet, »Förstärkta rättigheter för transpersoner«, predlog parlamentu, 2015/16:49.

3 Vanessa Baird, »The trans revolution«, *The New Internationalist*, 1. 10. 2015.

4 Eva Lamppu, »Kulturdebatt: Är genusrevolutionen verklig eller bubbla?«, *Svenska Yle*, 16. 5. 2017.

in z napisom: »Najboljše pri tem, da sem punca, je, da se mi ni treba več pretvarjati, da sem fant.«⁵

Zgodba, ki nam jo pripovedujejo, je hkrati vseobsegajoča in nenavadno specifična: vsakdo mora ponastaviti svoje možgane, hkrati pa je vprašanje opisano tako, kot da se tiče samo »transoseb«. *Nova* naracija sovпада z vse večjo vidnostjo transoseb v medijih, zato se to dvoje pogosto zlije v eno in je videti, kot da so zgodbe posameznih ljudi in teorija družbenospolne identitete isto.

Časopisi in revije poročajo o ljudeh, ki končno lahko »postanejo, kdor so«. Izbira besed je pomembna – torej nisi, kdor si, temveč moraš *postati*, kdor si. Resnični jaz je tvoj družbeni spol in družbeni spol ni več družbeni konstrukt, ki ga patriarhat vsili ljudem, temveč trdno zasidrana identiteta osebe.

*Švedska vplivnica trdi, da je bil najsrečnejši dan v njenem življenju, ko je opravila operacijo za novo določitev družbenega spola.*⁶ Šved, ki je s tranzicijo postal moški, pravi: »Bolj sem zvest tistemu, kar hočem narediti, in nikoli nisem pisal boljše glasbe.« Švedinja, ki je s tranzicijo postala ženska, pa pravi, da kot ženska lažje pokažeš čustva: »Zdaj se počutim veliko bolje, kot sem se pred petimi, desetimi ali petnajstimi leti.«⁷

Članki se pogosto zaključijo z ugotovitvijo, kako družbeni spol ni povezan s telesom, temveč domuje v *možganih*, in če naj dosežemo srečo, je treba telo prilagoditi, tako da se bo ujemalo z možgani. Sporočilo je jasno: Če bralstvo simpatizira z osebno zgodbo, o kateri bere, mora sprejeti tudi novo teorijo družbenospolne identitete.

5 Eve Conant, »Devet let mi je«, *National Geographic*, januar 2017.

6 Anders Hovne, »Influaren Mathilda berättar: Föddes i fel kropp«, *Omni*, 6. 1. 2020.

7 Erik Galli, »Vi frågade svenska transpersoner om det bästa med att vara trans«, *Vice*, 8. 2. 2018.